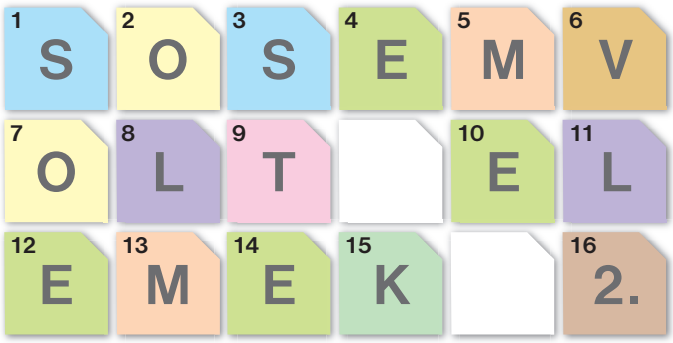

Szaturnum

Sir William Herschel (1738–1822) 1781-ben felfedezte az Uránusz bolygót: ez a tény nemcsak a csillagászatban jelentett forradalmi jelentőségű újdonságot, hanem a kémiai névadásban is új mozgalmat indított el. A berlini kémiaprofesszor, Martin Heinrich Klaproth (1743–1817) egy általa újonnan felfedezett elemet az Uránusz bolygóról uránnak nevezett el 1789-ben, ezt további, naprendszerbeli égitestekről elnevezett elemek sora követte (nem mindig időrendben): a tellúr (Föld), a szelén (Hold), a cérium (Ceresz), a palládium (Pallasz), a hélium (Nap), a neptúnium (Neptunusz) és a plutónium (Plútó).

Ha Antoine Grimoald Monnet (1734–1817) francia geológus-kémikuson múlt volna, akkor az égitestekről elnevezett elemek sora már három évvel korábban, 1786-ban elkezdődött volna a szaturnum révén. Monnet (akinek semmi köze a festő Claude Monet-hoz) a bretagne-i bányák főbiztosa volt Franciaországban.

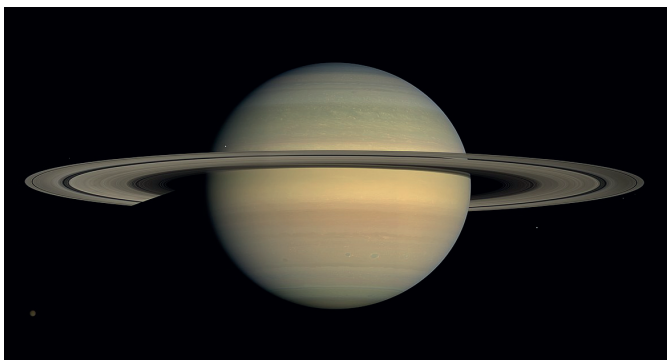

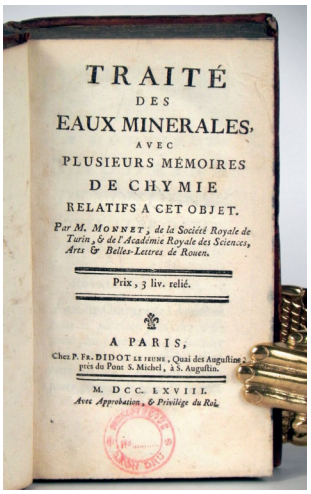
TRAITÉ
DES
EAUX MINERALES,
AVEC
PLUSIEURS MÉMOIRES
DE CHYMIE
RELATIFS A CET OBJET.
Par M. MONNET, de la Société Royale de Turin, & de l'Académie Royale des Sciences, Arts & Belles-Lettres de Rouen.
Prix, 3 liv. relié.
A PARIS,
M. DCC. LXVIII.
Avec Approbation & Privilège du Roi.

1784-ben egy Poullaonnen közelében lévő bányából kapott egy érdekes, kivételesen nagy ólomtartalmú galenitmintát (PbS). Miközben ezen az anyagon a szokásos eljárást végezte az ólom kinyerésére, arra lett figyelmes, hogy az olvadt ólom tetején általa korábban még nem látott anyag úszik. Ezt különítette el, s ismeretlen fémnek tartva a szaturnum nevet adta neki (Monnet, A. G. *J. Physique*, **1786**, *28*, 168), bár cikkének eredeti címe még *Sur la saturnite* volt. A felfedezés híre el is terjedt Európában, bár az elem nevére német nyelvterületen inkább az általa eredetileg használt szaturnit alakot használták. A fém színe, egyenértéksúlya és reaktivitása hasonlított az ólméhoz, de annál fényesebb és illékonyabb volt. Egy angol ásványtani könyvből ismert, hogy két Németországban dolgozó tudós, Hassenfranz és Giroud még a felfedezés évében komoly kritikai megjegyzéseket tett, szerintük a szaturnum valójában ólom és réz-szulfidok keveréke volt csupán, amely ezüst- és vasnyomokat is tartalmazott, a pontos összetétel pedig a forrásnak használt érctől függően változott. Erre válaszként Monnet újra elvégezte eredeti kísérleteit. Az új elem felfedezésének dicsősége annyira vonzó volt számára, hogy korábbi állításaitól még az a tény sem tudta eltántorítani, hogy az elem újbóli előállítása neki sem sikerült. A szaturnum koporsójába az utolsó szeget Jean-Claude Delamétherie (1743–1817) francia kémikus verte be, aki gondos kísérleti munkával végleg alátámasztotta Monnet kritikusainak érvelését.

Az események azonban Antoine Monnet tekintélyét a legkevésbé sem tépázták meg. Ő volt az *ancienne chimie*, vagyis az Antoine-Laurent de Lavoisier (1743–1794), Claude Louis Berthollet (1748–1842) és Joseph Priestley (1733–1804) nevével fémjelzett, új nézetekkel szemben álló, mélyen konzervatív irányzat egyik fő alakja. Politikai kapcsolatai révén Franciaország bányáinak főellenőre lett, és ezt a pozícióját maradéktalanul ki is használta az általa károsnak vélt új tanok visszaszorítására.

Lente Gábor

Antus Sándor akadémikus köszöntése az MTA Alkaloid- és Flavonoidkémiai Munkabizottságának 2019. évi ülésén

Az MTA Alkaloid- és Flavonoidkémiai Munkabizottsága 2019. évi ülését április 11–12-én tartotta Mátrafüreden, az MTA üdülőjében 60 fő részvételével. 32 előadás hangzott el nemcsak az alkaloid- és flavonoidkémia tárgyköréből, hanem a természetes anyagok, a nitrogén- és oxigén-heterociklusok kémiáját és sztereokémiai problémákat is érintettek az előadók. Egy miniszimpózium keretében 9 előadást Antus Sándor professzor egykori tanítványai, PhD-hallgatói, munkatársai tartottak, ezzel köszöntve őt 75. születésnapja alkalmából. A BME Szerves Kémia és Technológia Tanszék nevében Keglevich György professzor méltatta az ünnepeltet.
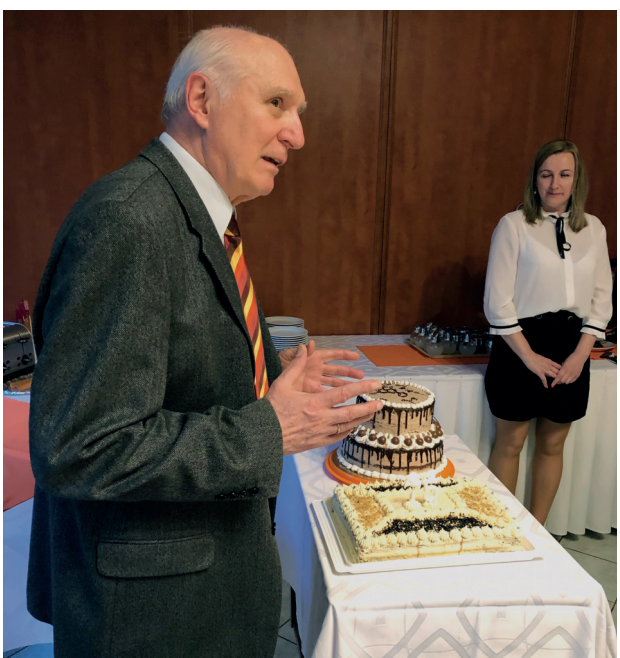
Bölcskei Hedvig
MTA Alkaloid- és Flavonoidkémiai Munkabizottság elnöke